

OSMANLI MİNYATÜR SANATININ ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

Beste ÇOK¹

ÖZET

Osmanlı'dan bizlere armağan kalan minyatür sanatının, zamanla özgün Osmanlı minyatür sanatı halini almasıyla birlikte, minyatür sanatı, özellikle istenen konunun olduğu gibi resmedilmiş olması bakımından tarihi belge niteliği de taşımaktadırlar. Söz konusu minyatürlerde sarayda yapılan düğün, sünnet törenleri, tahta çıkış sahneleri, av sahneleri, ordunun sefer sahneleri ile padişahların zaferleri, eğlence sahneleri v.b. konular ile gündelik yaşantıları da yansıtarak, saray hayatını da bizlere aktarmış olmaları bakımından da son derece önemlidirler.

Osmanlı padişahlarının himayesinde genel hatları itibariyle de saraya bağlı olarak gelişen minyatür sanatının, İstanbul'un fethinden öncesi ve sonrası olarak iki farklı üslup geliştirdiği dönemin eserleri incelendiğinde, gayet net bir biçimde takip edilebilmektedir. Özellikle İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet'in Saraya İtalya'dan sanatçılar davet etmesiyle beraber, dönemin Osmanlı minyatür ressamlarını (nakkaşlarını) da oldukça etkilemiştir. Avrupa'dan saraya getirilen bu sanatçılar, Fatih döneminde adeta yeni bir soluk getirerek, batının var olan resim sanatından etkileşimler, üslup açısından ilerleyen zamanlarda fazla etkin olmamakla birlikte, Osmanlı minyatürlerinde, Avrupalı ressamın taşıdığı oldukları batı etkilerini bir arada izlemeyi mümkün kılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, minyatür, batı sanatı, üslup.

STYLING FEATURES OF OTTOMAN MINIATURE ART

ABSTRACT

Along with the fact that the miniature art, which was left to us as a gift from the Ottoman Empire, became the original Ottoman miniature art over time, they also carry the quality of a historical document in terms of the fact that the desired subject is depicted as it is. In the miniatures in question, weddings, circumcision ceremonies, enthronement scenes, hunting scenes, army campaign scenes, victories of sultans, entertainment scenes etc. They are also very important in terms of reflecting the subjects and daily lives, and transferring the palace life to us.

It is observed that the miniature art, which developed under the auspices of the Ottoman sultans and depending on the palace in general terms, developed two different styles as before and after the conquest of Istanbul. Especially after the conquest of Istanbul, Mehmet the Conqueror invited artists from Italy to the Palace, which greatly influenced the Ottoman miniature painters of the period. In particular, the interactions from the western painting art in the Fatih period were not very effective in terms of style in the later times, but they made it possible to watch the western influences carried by European painters in Ottoman miniatures.

Keywords: Ottoman, miniature, western art, style.

¹ Dr. Öğr. Üyesi., Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları, beste.cok@dpu.edu.tr , Kütahya, Orcıd No: 0000 0002 8608 4879, Araştırma makalesi

1. GİRİŞ

1.1. OSMANLI MİNYATÜR SANATINA GENEL BİR BAKIŞ

Bilinen en eski sanat dallarımızdan biri olan minyatür, en üst seviyesine Osmanlı devrinde ulaşmıştır. Özellikle İslam dünyasında resim yasağı konusunun tartışmaya açık olması ve bu yüzden resim sanatının İslam kültür ve düşüncesine ters düşmesi nedeniyle, İslam dinine mensup olan müslümanlar, inançları gereği bu yasağı hayatlarına adapte ederek sanatlarına da yansıtmaya çalışmışlardır. Yine aynı sebeplerden olsa gerek, başka tür sanat dallarına merak salmış ve neticede inançları gereği uyum sağladıkları bu durum, aslında minyatür sanatının doğmasına ve gelişmesine de sebebiyet vermiştir.

Geçmiş günümüze aktaran en önemli bilgi ve hazine kaynakları şüphesiz Türk kitap sanatları olmuştur. Bu yüzden geçmişin bilgi ve kültür kaynaklarını günümüze yansıtan bu değerli sanat eserleri, kıymetli sanat dehalarının büyük sabır, beceri ve ince ustalıklarının adeta birer belgesi niteliğindedir² (Cumbur, 1968, s.75-82).

Eski Türk Sanatı olan minyatürün ilk başlangıcı Uygur Türklerine dayanmaktadır. Orta Asya'da köklü kültürü ile tarihte derin izler bırakmış olan Uygur Türkleri, özellikle resim ve minyatür sanatı alanında da kayda değer bir yer edinmişlerdir. Uygur Türklerinin geliştirdikleri resim sanatı, İslamiyet'ten sonrada durmamış ve çeşitli yollarla Anadolu'ya geçmiş, İslam minyatür sanatının da ana kaynağı olmuştur. Selçuklu Türklerinde devam eden minyatür sanatı, Anadolu Selçukluları zamanında da devam etmiştir (Binark,1975, s.42)

Özellikle İslam dünyasında son derece önemli bir yer edinerek, Osmanlı döneminde de süslemeli el yazma eserlerin ana kaynağı olan minyatür sanatı, saray nakkaşhanesinde yine Osmanlı himayesinde gelişerek yeni bir üslupla, adeta özgün Osmanlı minyatür sanatı haline dönüşmüştür. Osmanlı döneminin başlangıcından son evresine kadar, sarayda çalışan Osmanlı nakkaşlarının yanı sıra, dönemin padişahlarının zaman zaman farklı ülkelerden getirtmiş olduğu yabancı sanatçıların da etkileriyle oluşan ve gelişen farklı kültürel ortamın da katkısıyla, heterojen bir minyatür sanatının oluştuğu gözlenmektedir. Dolayısıyla bu etkileşimin de oldukça farklı üsluplar meydana getirdiğini söylemek mümkündür. Osmanlı döneminde özellikle Fatih Sultan Mehmet zamanından itibaren olan eserler günümüze kadar gelebilmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra, bir çok sanat dallarında olduğu gibi minyatür sanatı da gelişme imkanı bulmuştur (Binark,1975, s.43).

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonraki dönemde minyatür sanatına ait yapılan çalışmalar günümüze kadar gelebildiği için, bu dönemden 19. yüzyıla değin süren zaman dilimini kapsayacak biçimde kendine özgü bir "Osmanlı üslubundan" söz etmek mümkündür. Ancak Osmanlı minyatür sanatının üslup özelliklerini daha iyi analiz edebilmek açısından beş evrede incelemek daha doğru olacaktır.

Bu evreler;

1-Erken Dönem, 2-Geçiş Dönemi, 3-Klasik Dönem, 4- Geç Dönem (Lale Devri) (1750-1900), 5- Son Dönem (Batılılaşma Dönemi)³.

² Bu tip eserler için Müjgan Cumbur şöyle bir ifade kullanmaktadır: "Bu bakımdan bu kitap sanatlarına "İnce Sanatlar" adı da verilir.

³ 1750 yılından sonrası Osmanlı minyatürünün sonu olarak kabul edilmektedir ve aynı zamanda 1750 sonrası sadece sanat alanında değil, siyasi ve askeri anlamda da (devlet yönetimi açısından)Osmanlı Devleti'nin bitiş noktasına gelmiş olduğu yıllardır.

1. 1. 1. Osmanlı Erken Dönem ve Bazı Örnekler

Osmanlı döneminde minyatür sanatı, saray nakkaşhanesinde bilinen en seçkin örneklerini vermiştir. Bu konuyu Filiz Çağman şöyle ifade etmiştir;

"Osmanlı döneminde minyatür kitap resmi ve sanatı tamamen saraya bağımlı olarak gelişmiş ve üç yüz yılı aşkın süre ürünler vermiştir. Bu dönemin günümüze gelen ilk örnekleri İstanbul'un Fatih Sultan II. Mehmet'in saltanat yıllarıdır" (Çağman,1982, s.931)

Osmanlı minyatür sanatının ilk evresi olarak bilinen oluşum süreci II. Mehmed dönemlerini (1451-1481) kapsar. Fatih döneminde önce portre sanatında oldukça önemli gelişmeler olmuş ve İtalya'dan getirilen Constanza di Ferrara ve Gentile Bellini gibi ressam, II. Mehmet'in resmini yapmışlardır. (Majer, 1995, s.142, Ana Britanica,1993, s.127). Ve yine bu dönemde Fatih'in nakkaş başı olan Sinan Bey, sanatını geliştirmek için İtalya'ya gönderilmiş, dönüşünde batı etkisini de taşıyan minyatürler çizmiş ve neticede Osmanlı minyatür sanatına farklı üsluplar da kazandırmıştır⁴. Yine 15. yüzyılın son çeyreğinde üretilen üç adet Fatih Sultan Mehmet Portresi de Osmanlı Minyatür Sanatının ilk eserlerinden olması bakımından da ayrıca önemlidir (Konak, 2013: s.7).

Foto 1- Şiblizade Ahmed'e atfedilen Fatih Sultan Mehmed Portresi,[TSM, H2153]

⁴ Elinde gül koklayan Fatih Sultan Mehmet portresi Nakkaş Sinan'ın, Osmanlı minyatür sanatına farklı bir üslup kazandırdığı ünlü portre örneklerindedir. Nakkaş Sinan Bey, "Fatih Sultan Mehmet Minyatürü," Osmanlı Minyatür Müzesi, 04.06.2021 , <https://osmanliminyaturmuzesi.omeka.net/items/show/19> ulaşıldı.

Foto 2- Sinan Bey'e atfedilen Fatih Sultan Mehmed Portresi (TSMK, Hazine, nr. 2153, vr. 145b) (Bağcı, 2006 s.37)

Osmanlı Devleti'nin ikinci başşehri olan Edirne'de XV. yüzyılın üçüncü çeyreğinde hazırlanmış Dilsûznâme (Bodleian Library, Quseley, nr. 133), Külliyyât-ı Kâtibî (TSMK, Revan Köşkü, nr. 989) erken Osmanlı minyatür üslûbunu temsil eden önemli eserlerdir(Foto-3). Bunların resimlenmesinde, 844'ten (1440) sonra Timurlular'ın Şîraz şehrinden Edirne'ye geldiği sanılan bir grup sanatçının Türk asıllı nakkaşlarla birlikte çalışmış olduğu belirlenmiştir (Atasoy, Çağman, 1974, s.44-50).

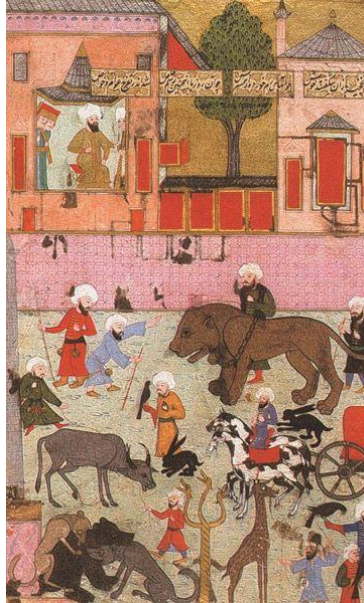

Foto-3 Dilsuzname'den örnek minyatür (Atasoy, Çağman,1974, Plate:15)

870 (1465) yılında Amasya'da hazırlanan Cerrâhiyye-i İlhâniyye'nin iki nüshası da (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 79; Bibliothèque Nationale, Turcs, nr. 693) bu dönemin önem taşıyan diğer eserleri arasında oldukça önemli bir yere sahiptir (Mahir,2005,s.121).

Cerrahiyyetü'l İlhaniyye adlı bu bilimsel yazma cerrahlık üzerine yazılmıştır. Bir diğer örnek minyatürde ise dişçilikle ilgili olup, hastasının dişini tedavi eden bir hekim ile hastası ile resmedilmiştir (And, 2004) (foto-4).

Bu minyatürlerde anatomik olarak badem göz, küçük ağız, küçük burun, hafif şişkin yanaklar ile “Uygur tipi”, “Uygur insanı” olarak nitelendirilen "Uygur resim üslubu" nun oluşturulduğu bu devrede, Hint ve Çin etkisinin tesirlerinin iyice azaldığı, Osmanlı dönemi başlangıç minyatürlerinde de görülmektedir. Bu anatomik yüz biçiminin daha geç örnekleri, aynı üslup birliği içerisinde Anadolu Selçuklu dönemi çini ve minyatür süslemelerinin de ana özelliklerindedir (Berkli, 2010, s.160).

Yine erken dönem minyatür örneklerinden olan Ahmedi'nin İskendernamesi 1416'da Amasya'da yapılmış olup, içinde altmışaltı minyatür bulunmaktadır (Grube,1987, s.157) . Bu minyatürlerden bir örneğinde, bir cengaverin ejderha ile olan savaşını konu ederek, insan ile ejderha arasında geçen bir savaş resmedilmiştir (Foto-5).

Foto 4-Hastasının dişini tedavi eden hekim, İskendername.Cerrahiyyetü'l Haniyye (minyatürlerinden örnek), [MKAE,Tarih 79] (And, 2004, s.34)

Foto 5- Bir cengaverin ejderhayla savaşımı, [BN, Suppl.Turc 309] (And, s.34)

II. Beyazid döneminde yapılan minyatürlü yazma örneklerinden Kelile ve Dimne [Bombay,Prince of Wales Museum MS 51.34] 1495 tarihli olup, değişik nakkaşların yaptığı yedi adet minyatürden oluşmaktadır. Konu olarak çoğunlukla hayvan hikayelerinden oluşan Kelille ve Dimne kimi zaman hayvan figürlerini kimi zaman da bu hayvaların birbirleriyle savaşımını konu etmiştir (Meredith, 1965, s.192) (Foto-6).

Foto 6- Kelille ve Dimne Minyatürlerinden Örnekler (<https://tasvir.sanatları.com>)

1. 1. 2. Osmanlı Geçiş Dönemi ve Bazı Örnekler

Osmanlı minyatür sanatı, Kanunu Sultan Süleyman döneminde gelişmeye başlamış ve bu durum minyatür sanatında da klasik döneme geçişi hızlandırmıştır. Geçiş evresi olarak bilinen bu süreçte minyatürlü el yazması eserler oldukça çoğalmış, karakteristik özellikleri de artık az çok vücut bulmaya başlamıştır. Yine bu dönemde minyatürlü yazma eserlerin, edebi konuları dışında da gerek tarih ve gerekse sultanların saraydaki yaşamlarını (saraydaki gündelik hayatı) konu alan kitaplar resimlendirilmiştir.

Edebiyatla ilgili yazmaların çoğu Farsça klasikler ya da Ali Şir Nevai ve Fuzuli gibi sanatçıların Türkçe yapıtlarının minyatürlenmiş kopyalarıdır. Bu minyatürlerde bir yandan Doğu'dan gelen sanatçıların etkileriyle, 15.yüzyıl sonları-16.yüzyıl başları Herat ve Şiraz okullarının etkileri, öte yandan ise yerli nakkaşların kattıkları yerel giysiler ve yerel çevre görünümüleri ilginç bir sentezi oluşturmuş, doğu etkisiyle gelen yüzey bezemeciliği daha ayrıntılı işlenmiş, mimaride ve dopdolu zengin bir doğada kendini göstererek; uçları kıvrık selviler, bahar dalları açmış ağaçlar, rengarenk çiçeklerle dolu bitki kümelerinin üzerine yerleştirilmiş iri sarıklı, düşük bıyıklı figürlerin giydikleri kıyafetlerde de ayrıca gözlenmektedir. Osmanlı giysileri olmasa, İran kökenli minyatürlere daha çok benzeyecek olan bu örneklerde, II. Beyazid döneminden beri Osmanlı minyatüründe yer eden mekan duyarlılığı hala izlenmektedir (Eczacıbaşı, 1997, s.1267) .

Tarihi konulu yazmalarda edebi örneklerdeki gibi zengin doğa görünümü ve yapı kesitleriyle birlikte, önemli tarihsel ya da güncel olayların da objektif bir biçimde gerçekçilik ilkesine de sadık kalınarak, belgelemeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte tarihi konulu minyatürlerin çoğunda, olayların geçtiği yörelerin de belgelenmesi gerekmiştir. Bu nedenle dönemin nakkaşları yörenin en belirgin özelliklerinin bir arada görülebileceği topoğrafik⁵ bir düzenlemeye gitmişlerdir. Yine tarih konulu yazmaların ilgi çekici ve asıl önemli grubu Kanuni döneminde yazılmış ve resimlendirilmiş olan Şehnameler olmuş, ayrıca Osmanlı tarihini de bizlere aktarmış olması bakımından Şehnameler oldukça önemli eserler olarak kabul edilmiştir (Özel, s.191-193), (Foto-7).

⁵ Osmanlı döneminde Matrakçı Nasuh, Osmanlı minyatüründe "Topoğrafik Ressamlık" adı verilen yeni bir tasvir türünün yaratıcısı olmuştur. Eserlerinde yeryüzünün kuşbakışı görünümünü resmeden Matrakçı, İnsansız kent resimleriyle minyatür sanatında yepyeni bir tür yaratmıştır.

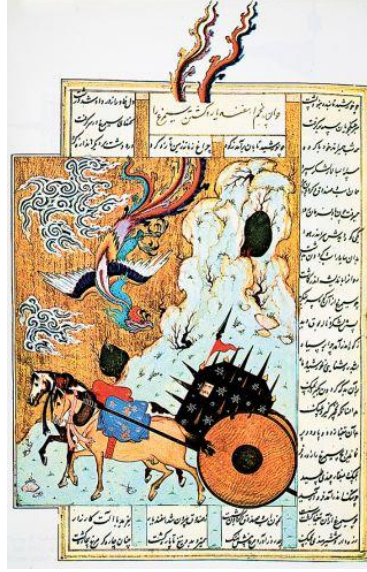

Foto-7 Firdevsi'nin Şâhnâme'sinden minyatürlü bir sayfa (TSMK, Hazine, nr. 1512, vr. 409; <https://islamansiklopedisi.org.tr/sahname>)

Foto-8 I. Hüsrev komutasında İran ile Afrasiab komutasındaki Turan birlikleri arasındaki savaş sahnesi

Kanuni döneminde gelişmiş ve haritacılık anlayışından kaynaklanan topografik resim anlayışı ile bu yaklaşım, Kanuni'nin seferlerine de katılan Osmanlı devrinin 16. Yüzyılda yaşamış meşhur yazar, matematik, coğrafyacı ve nakkaşı olan "Matrakçı Nasuh" 'un minyatürlerinde kendini gösterir (Karakaş, 1991, s.540-541). Kanuni Sultan Süleyman'ın 1534-35 yıllarında İran üzerinden Irak'a yaptığı sefer sırasında konduğu menzilleri, Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn adlı eserinde, 128 minyatürle tasvir etmiştir (Çeşmeci, 1997, s.4). İstanbul'da başlayan yolculuk Gebze, İzmit, İznik, Kütahya, Konya, Niğde, Kayseri, Sivas, Erzincan, Erzurum, Tebriz, Sultaniye, Hemedan üzerinden Bağdat'a varışla biter. Dönüşte ise uğranılan önemli kentler arasında Tatvan, Bitlis, Diyarbakır, Halep, Adana ve Eskişehir yer almıştır (Foto- 9,10), (Çağman,1982, s.935). Bu şehirleri büyük bir ustalıkla resmeden Matrakçı Nasuh, mimari eserler, surlar kaleler ve şehirlerin karakteristik özelliklerini, çok canlı bir üslupla derin bir tabiat sevgisi ile dağlar, ağaçlar, tavşan, karaca, geyik, ördek gibi hayvanlar, canlı renkler ile minyatürlere oldukça ferah bir ifade, aynı

zamanda farklı bir üslup anlayışını da beraberinde getirmiştir (Foto-11, 12), (Aslanapa, 1993, s.372) .

Foto-9 Matrakçı Nasuh'un kent tasviri minyatür örneği (Yurdaydın,1976,108b)

Foto-10 Matrakçı Nasuh'un yoğun mimari unsurlu kent tasviri
(Yurdaydın,1976,105b)

Sözü geçen dönemin topoğrafik resim örneklerinde, geneli itibariyle minyatürlerde en ince ayrıntılar bile belirtilmiş, minyatür resimlerde mimari unsurların yeri, şehir planındakilere göre yerleştirilerek gerçekçilik ilkesine sadık kalınmış, böylelikle topoğrafik gerçekçilik mutlaka korunmaya çalışılmıştır. Kent ve kasabaları ya da önemli anıt ve yapıları tüm ayrıntılarıyla belgeleme geleneği, Matrakçı'dan sonraki nakkaşlar tarafından da sürdürülmüştür (Eczacıbaşı, 1997, s.1267).

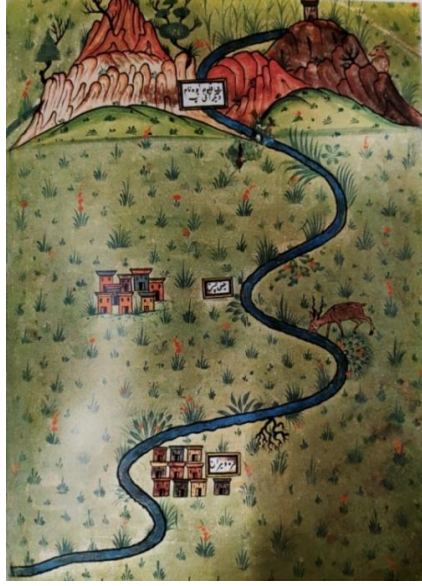

Foto- 11 Matrakçı Nasuh Geyik Figürü Detaylı doğa tasvirli minyatür (Yurdaydın,1976,21b)

Foto-12 Matrakçı Nasuh , Ördek, kuş, tavşan ve oğlak Figür detaylı doğa tasviri (Yurdaydın,1976,107b)

1. 1. 3- Osmanlı Klasik Dönem ve Bazı Örnekler

I. Süleyman, II. Selim ve III. Murat dönemlerinde, Osmanlı minyatür sanatı doruk noktasına ulaşmış ve bu sayede "Klasik Dönem" Osmanlı Devri minyatür sanatı alanında, tüm dönemleri geride bırakarak, en güzel örneklerin verildiği zirveye ulaştığı bir dönem olmuştur. Ayrıca yine bu dönem minyatür sanatında muazzam bir değişimin olduğu ve tarihsel konuların tek tek resmedildiği gibi, saray hayatına dair diğer tüm olaylar da resimlendirilmiştir. Özellikle önemli konular, tarihi belge niteliği taşıyabilecek olduklarından dolayı, son derece ayrı bir hassasiyetle yine gerçekçilik ilkesine sadık kalınarak resmedilmiştir. Bunlara en iyi örneklerden biri III. Murat döneminde resimlendirilmiş olan Şehinşahname adlı yazma eserdir. Sultan III. Murad zamanı olaylarını anlatan iki ciltten oluşan ve I. cildi İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde

olan yazmanın II. cildi devrin şehnamecisi Seyyid Lokman tarafından Farsça ve manzum olarak yazılmış olup, 1582-1585 yılları arasında geçen olayları anlatmaktadır (Atasoy, Çağman, 1974, s.31).

III. Murad Şehnamesinde halen İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde saklı kıymetli "Şehname veya Şemailname" de bulunan ve Rasadhane'de çalışıldığını gösteren minyatür, 16-17.yüzyıl özelliklerine göre yapılmış bir iç mekan tarzında olup, resmedilen rasathane simgesel olarak çizilmiştir. Minyatür dört parçaya ayrılarak renklendirilmiş; levhanın en üzerinde sivrilerek biten çatı eski kiremit nizamına göre bezenerek, yine kiremit rengine boyanmıştır. Minyatür biri kalın üç çerçeve içine alınmış, kalın olan çerçeve altın rengindedir. Üstte yer alan ilk parça (çatı altındaki) beş parçaya ayrılarak, dört parçasında nesih bir yazı yer almış, kenarlarında bol miktarda altın kullanılmıştır. Sol üst köşede ise pencere içerisinden çıkmış selvi ağaçları görülmektedir. Selvi ağaçlarının uç kısımları çatıdan taşarak bu uç kısımlar da ayrıca nakışlanmıştır. Minyatürde selvi ağaçlarının kullanılması Tanrıya ulaşmak isteyen insanı simgelemesi bakımından da ayrıca önemlidir (Ünver, 1969, s.8). Sözü geçen oldukça geniş zeminli resmedilen minyatürde çok fazla ayrıntıya yer verilmiş olup, Takiyuddin sağda üst köşede iki elleriyle tarifte bulunan ve karşısında sol elinde kalkık olarak usturlabı tutan yardımcısı yanında yer alan kişi olarak resmedilmiştir. Takuyiddin, devrinin bilim adamına mahsus sarığını sarmış, arkasında ve içinde de uzun kollu gömleği yeşil, cübbesi ise mavi renkte resmedilmiştir. Ressam yüzünün tüm hatları oldukça dikkatlice işlenmiş ve Takuyiddin sakallı olarak görülmektedir. Resimde el hareketleri ve diğer tavırlarıyla mükemmel bir şekilde anlatılan Takuyiddin, birçok aletlerin bulunduğu masanın önünde yer almış, üstten üçüncü bölümde ise kahverengi zemin üzerinde Takiyuddin'in yardımcıları ve diğer aletler resmedilmiştir. Minyatürde yüzler genellikle küçük çizilmiş ve sakallıdırlar, sarıkları ise beyaz renge boyanmıştır. Buradaki bazı aletler altına boyanmış olup, çeşitli astronomi ile ilgili aletler yer almaktadır (Foto-13).

Osmanlılar bilime çok önem vermiş ve bunun göstergesi olarak birçok minyatürde bilim adamlarının toplantısı yapılmıştır. Ayrıca medrese eğitimi gösteren minyatürler de bulunmaktadır. Gazanferağa Medresesi'nde böyle bir sahneyi gösteren örneklerdendir (And, 1996, s.20-21) Sözü geçen minyatürde dönemin özelliği olarak kubbe çatı sistemli bina yapılmış, yapıda Türk süsleme sanatlarından örnekler vardır. Yine bu minyatürde yarı üsluplaştırılmış çiçeklere de yer verilmiş ve bolca altın kullanılmıştır (Foto-14).

Foto-13 Rasadhane'de çalışma konulu minyatür, (Atasoy, Plate:16)

Foto -14 Gazanfer Ağa Medresesi, Derviş sohbeti konulu minyatür, (Atasoy, Plate:44)

III. Murat döneminin diğer önemli yazma eserlerinden biri de Nusretname'dir. 257 yaprak Türkçe, 41 minyatür Sultan III. Murat'a takdim edilmiştir. Minyatürler, kompozisyon, renk ve konunun ele alınışı bakımından XVI. yüzyıl sonu Osmanlı Sarayı minyatür sanatının üslup özelliklerini fazlasıyla taşımaktadır (Öğütmen, 1966, s.26.) Bu minyatürde, 1577'de İstanbul'un üzerinde görülen kuyruklu yıldızı gözlemleyen bir gök bilgini ve elinde usturlap aleti vardır. İki bölüm olarak resmedilen minyatürün birinci bölümünde, şehir planında oldukça büyük iki minareli bir cami ve arka planda ise gökyüzü ve üzerinde irice kuyruklu yakan yıldız yer

almıştır. İkinci bölümde ise elinde usturlap aleti bulunan, iç kıyafeti siyah üst kıyafeti ise yeşil olan bir bilgin, resmi tamamlayan önemli bir unsur olmuştur (Foto-15).

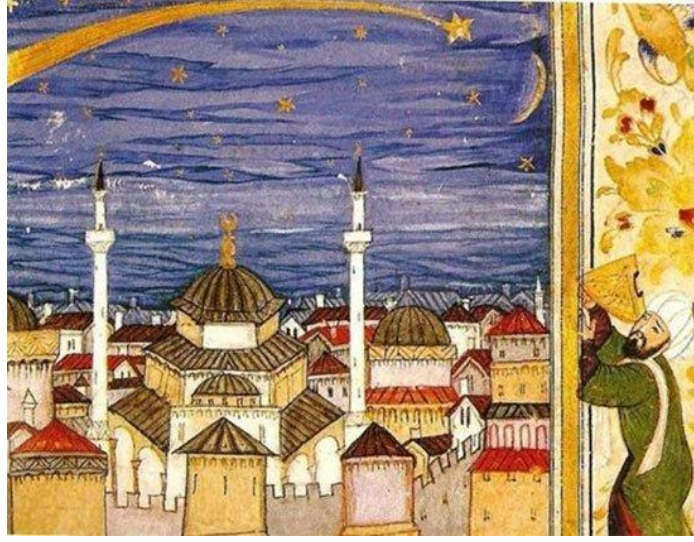

Foto-15 Nusretname'den örnek bir minyatür

Kanuni döneminde Osmanlı minyatür sanatının kendi içinde klasikleşmesine yön veren, aslında daha çok, büyük bir kompozisyon ustası olan Nakkaş Osman ve okulu (ekolü) olmuştur. En önemli eserlerinden biri 1568-69'da resmedilen Kanuni'nin son Macaristan seferini konu eden Nüzbet-el ekber (el-esrar) der-sefer-i Zigetvar (TSMKH.1339), Ahmet Feridun Paşa tarafından yazılmıştır (Foto-16). Nakkaş Osman ve ekibinin yaptığı bu minyatürlerde, kanuni döneminde Süleymanname'de başlatılan kompozisyon şemalarının, biraz daha geliştirilmekle birlikte sadeleştirildiğini de gösterir (Eczacıbaşı, 1997, s.1268).

1580'li yıllarda Nakkaş Osman ve Seyyid Lokman çok önemli iki eserde; Hünername ve Zübtedü't tevarih'te beraber çalışmışlardır (Foto-17). Bu iki eserde de kompozisyon kurgusu bakımından Osmanlı İmparatorluğunun önceki dönemlerini konu ettiği için, oldukça detaylı bir ön çalışma gerektirmiştir. Bu iki eser için yaptıkları çalışmalardan doğan ilk eser Kıyafet-ül insaniye fi şemail-i Osmaniye olmuş ve 1579 yılında sunulmuştur. Daha sonra saray çevresinde de ses getiren ve çok beğenilen bu eserin birçok kopyası yapılmıştır (Atasoy,1974, s.42).

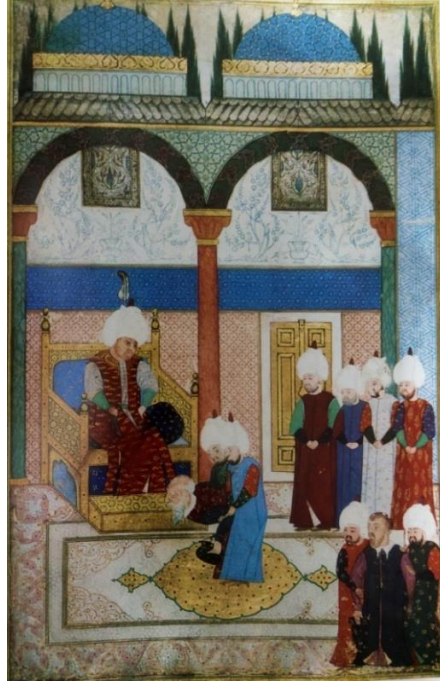

Foto-16 Nüzbet-el ekber (el-esrar)der-sefer-i Zigetvar (And, 2004, s.211)

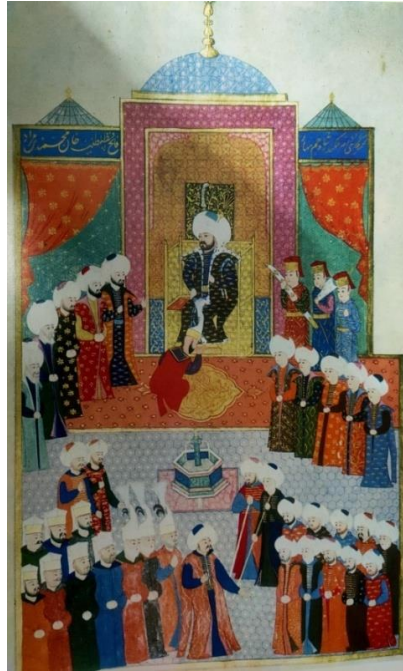

Foto-17 Hünername'den bir sahne,(Atasoy, Plate:23)

II. Selim Avusturya İmparatorluğu elçisini kabul ediyor

1. 1. 4. Osmanlı Geç Dönem (Lale Devri) ve Bazı Örnekler

Pek çok alanda olduğu gibi minyatür sanatında da 17. yüzyıl sonu ve 18. yüzyıl başlarında yeni bir gelişim sürecine girdiği, Lale Devri'nin özellikle III. Ahmed ve Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın himayesinde, Osmanlı minyatür sanatı için yeniden diriliş dönemi olduğu

yapılan çalışmalardan takip edilebilmektedir. Özellikle Fatih Sultan Mehmet döneminde batıdan saraya getirilmiş sanatçılara ek olarak, Avrupa ülkeleriyle de kurulan siyasi ve ekonomik ilişkilerin de kültürel ortamı büyük ölçüde etkilediği bilinmektedir. Nitekim 18. yüzyılda Osmanlı sarayına birçok batı kaynaklı kitap, çizim ve oymabaskının geldiği bugün TSMK'de bulunan örneklerden anlaşılmaktadır (Eczacıbaşı, 1997, s.1270).

Osmanlı devleti birçok alanda olduğu gibi minyatür sanatında da, lale devrinde (Klasik dönemdeki kadar olmasa da) parlak bir dönem yaşamıştır. Dönemin ünlü şairi Seyyid Vehbi'nin Osmanlı tarih yazıcılığının son örneği olan Surname'si (TSMK, A 3593) III. Ahmet'in çocuklarının sünnet düğününü anlatırken, dönemin toplumsal yapısını da aydınlatan bilgiler vermiş ve bu eseri dönemin ünlü nakkaşısı Levni ve ekibi mintatürleyerek, Osmanlı minyatür sanatına da yeni bir soluk getirmiştir (Foto-18).

Yine bu dönemde padişahların askeri, siyasi başarılarının ve günlük yaşantılarının dışında farklı arayışlara da yönelen nakkaşlar, portreciliği benimseyerek tek figür denemelerine yönelmişlerdir. Levni tüm gelenekçiliğine rağmen tek figür portre denemelerinde, Avrupa resminden gelen yeni sanat ortamının getirdiği yeniliklere tamamen kapalı olamamakla beraber, her iki üslubu çalışmalarında harmanlamaya çalışmıştır (Foto-19).

Foto-18 Surname'den bir sahne, (And, s.202)

Foto-19 Sultan II.Osman'ın portresi, Levni
Albüm. (TSM,H2164) (And, s.157)

18. yüzyıl başlarında Levni'nin "Silsilename" adlı portre albümünde Fatih Sultan Mehmed döneminden beri süregelen padişah portrecilik geleneğinin devam ettiği izlenmektedir (Ünver, 1957). Nakkaş Osman'ın 16. yüzyılda yerleştiği kalıbı korumakla beraber portreciliğe yeni anlayışlar da getirdiği yine yapılan çalışmalarda gözlenmektedir. Kimi zaman portrelerde arkada beliren koyu gölge halinde perdeler, kimi zaman da mekan içine yerleştirilmiş olan büyük bir padişah tahtı, dikkati çeken yenilikçi denemelere örnek olmuştur (Atasoy, 1974, s.74-76) .

Dönemin ileri gelen diğer önemli nakkaşları da Avrupa'dan gelen bu yenilikçi ortama ayak uydurmuşlardır. Levni'nin çağdaşı ünlü nakkaş Buhari'nin tek figür çalışmaları, Levni'nin çalışmalarından daha hacimli ve ağırlıklıdır (Foto-20). Buhari yaptığı minyatürlerde rahat bir mekana yerleştiği hacimli figürlerini, geleneksel kalıplardan sıyırmayı bir ölçüde başarmıştır. Örneğin hamamda yıkanan çıplak bir kadını resimlerken, vücut hatlarını belirginleştirmiş, tenin pembeliğini bile yansıtmaya çalışmıştır (Eczacıbaşı, 1997, s.1270) (Foto- 21). O dönem için, İslam resim geleneği de düşünülecek olursa, bu çok büyük cesaret gerektiren bir çalışma olmuştur. Çünkü yine bu dönemlerde İslam dininde var olan inanış gereği tasvir yasağı konusu nakkaşlar arasında da bilinmekte ve yaptıkları çalışmalara kimi zaman yansımaktaydı. Buhari'nin kalıpların dışında bu tür çalışmalara imza atması da, (o dönemin koşulları, saray hayatı ve dini inanışları göz önüne alındığında), kendi sanatında oldukça cesaretli bir deneme, cesur bir davranış olarak kabul edilebilir ⁶.

⁶ Türkler İslamiyeti kabul ettiği günden bu günlere kadar, "İslam'da Resim Yasağı" tartışmalı bir konu olarak süregelmişse de, Türkler dini inanışları gereği, İslam Dinine olan hassasiyetleri dolayısıyla, yaptıkları sanat eserlerine, bir takım dini kaygı ve kurallar çerçevesinde bunu eserlerine yansıtarak, halkın dini duygularını ve düşüncelerini göz ardı etmeden, sanatlarını icra etmeyi başarmışlardır. Konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. İpşiroğlu,

Foto-20 Kanuni Sultan Süleyman'ın Portresi.
Levni, Silsilename.(TSM,A3109) (And,s.158)

Foto-21 Yatan kadın, yatan erkek, Levni Albüm
TSM,H2164,(And,s.430)

Lale devrinin bir diğer önemli ünlü nakkaşı da Ali Üsküdarî'dir. Tezyini sanatlarda sıkça rastladığımız haş haş çiçekleri, katmerli güller, kasımpatılar, çiçek buketleri Ali Üsküdarî tarafından geleneksel minyatürcülüğün canlı ve bir o kadar parlak renkleriyle, gölgelendirme tekniğinde resmedilmiştir (Foto-22,23).

Öte yandan 18. yüzyılın minyatür sanatında sadece üslup değişikliği değil, bunun yanında kullanılan malzeme ve boya tekniğinde de bir takım değişikliklerin olduğu, yapılan çalışmalarda gözlemek mümkündür. Daha önceki dönemlerde daha kalın bazlı boyalar tercih edilirken, Osmanlı geç döneminde boya tabakasının incelmesi ve giderek sulu boya ile guvaj

boyanın minyatür sanatında kullanılmaya başlandığı da yine yapılan çalışmalardan bilinmektedir.

Foto-22 Boru Çiçeği, Sarı fulya, Mavi çiçek,
Ali Üsküdarî, Mecmua-i Gazzaliyat (And, s.422).

Foto-23 Sarı Lale, Katmerli Karanfil, Pembe
gül, Ali Üsküdarî, Mecmua-i Gazzaliyat

1. 1. 5. Osmanlı Son Dönem (Batılılaşma Dönemi) ve Bazı Örnekler

18. yüzyılda Osmanlı'da özellikle askeri ve siyasi alanda başlayan gerileme dönemi, mimari açıdan tam aksine, farklı bir gelişim göstererek adeta yükselme dönemini yaşamış ancak sanat faaliyetleri eski önemini yitirmeye başlamıştır. Osmanlı sanatına batı etkilerinin de girdiği bu dönemde özellikle süslemede, barok, rokoko gibi batı kökenli üslupların da ön plana çıkmasıyla, Osmanlı klasik üslubunun da büyük oranda silinmesi kaçınılmaz olmuştur. Ve bu nedenle son dönem Osmanlı minyatürlerinde, süreç içerisinde erken ve klasik döneme nazaran, çok farklı üslup ve anlayışlar gelişerek, yine bu dönemde Osmanlı minyatürüne yön vermiştir.

1750'den sonra III. Osman (1754-1757) ve III. Mustafa'nın (1757-1774) sanata ilgisizliği neticesinde, sarayda icra edilen diğer sanatsal faaliyetlerde olduğu gibi, minyatür üretiminde de önemli bir duraklama olmuştur. Levni ve Buhari gibi bir döneme canlılık, yenilik getiren kişilikli nakkaşlara bu dönemde maalesef rastlanmamaktadır. Bu dönemin en önemli zengin ve

en göz doyurucu minyatürlü yazması, Enderuni Fazıl'ın Hubanname ve Zenanname [İÜKT.5502] (39+44=83 minyatür) adındaki eserleri olmuştur. Mesnevi biçiminde yazılmış iki ayrı eserin ilki Hubanname erkek güzelliğini, ikincisi Zenanname ise kadın güzelliğini anlatır (And, 2004, s.101). Zenanname' de yer alan minyatürlere biri, kadınların Kağıthane'deki eğlencesi olarak resmedilmiştir. Adı geçen minyatürde çok kişili bir sahne tasvir edilerek, Kağıthane'deki çalgıcıların müziğiyle eğlenen kadınların hikayesi anlatılmaktadır (Foto-24).

Hubanname'de ise daha çok erkek tasvirleri anlatılmıştır. Hubanname minyatürlerinden bir örnekte hamam içerisinde resmedilen bir tellak figürüne rastlamaktayız (Foto-25). Yine diğer minyatürlerde farklı ırk ve milletlerden erkek figürleri yapılmıştır. Bu erkekler içinde zenci, Habeş, Acem, Yemenli, Hicazlı, Çerkez, Rus, Avusturyalı gibi pek çok farklı ırk ve millettten figürler yer almıştır.

Foto-24 Kadınların Kağıthane'deki eğlencesi, Zenanname

Foto-25 Tellak, Hubanname'den örnek

Batılılaşma dönemi olarak ta bilinen Osmanlı son dönemde, matbaanın gelmesiyle birlikte minyatürlü yazma yapımının giderek azaldığı ve 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra, tutkallı

boyalarla yapılan ve üst üste binmeyen yüzeyler halinde boyanmış geleneksel minyatür tekniği, artık yerini ışık-gölgeye yer veren suluboya resimlere bırakmıştır (Eczacıbaşı, 1997, s.1271).

19. yüzyılın ortalarına değin yaygınlığını sürdüren bir başka üslup ta portrecilik anlayışı olmuştur. 16. yüzyılın başlarından son döneme kadar varlığını korumuş olan padişah portreciliği, üslup bakımından 19. yüzyılda batı sanatının da etkileriyle oldukça farklı bir kimliğe bürünmüştür. Padişah portreleri artık önceki dönemlerdeki gibi padişahı bir tahtta oturur biçimde değil de bir madalyon içindeki çizimlerine ve alt kısımda da padişahın etkinliklerine yer verilmiştir. Teknik olarak ta yine bu dönemde tutkallı boyalar yerini artık sulu boya ve guvaj boyalara bırakmıştır.

Daha çok iki boyutlu yapılan küçük ebatlı minyatür sanatı, son dönemde kullanılan malzeme ve boya değişikliği nedeniyle, nakkaşları da farklı arayış ve denemelere itmiş ve bu nedenlerle de normal şartlarda minyatür sanatının doğası gereği iki boyutlu olması gereken resim üslubu, yeni denemelerde artık üç boyutlu olmaya başlamıştır. Batı sanatından gelen tuval üzerine resim anlayışı ise giderek minyatür sanatının yerini Türk resmine bırakmasının da başlangıcı olmuştur. Minyatürde var olan manzara ve doğa tasvirleri artık yavaş yavaş tuval üzerine işlenmeye başlamış ve bu esnada minyatür üslubunda da tamamen büyük bir değişim kaçınılmaz olmuştur. Söz konusu bu nedenlerle 18 ve 19. yüzyıl Osmanlı minyatür sanatında izlenen gelişmelerde aslında farklı bir sanat dalı olan Türk Resim sanatına geçişini de takip etmek mümkün hale gelmiştir.

2. OSMANLI MİNYATÜR SANATININ DÖNEMLERİNE GÖRE GENEL ÜSLUP DEĞERLENDİRMESİ

Orta Asya'da bulunan bazı el yazması kitaplarda görülen minyatürler, aslında o dönem duvar resimleri olan fresklerin küçültülmüş örneklerinden başka şey değildir. Bu resimler realist olarak işlenmiş, kompozisyonlar simetrik ilkesine uygun bir biçimde sıralama halinde resmedilmiştir. Başlangıçta renk açısından koyu renkler tercih edilmişse de, canlı renkler de kullanılmıştır. Bu resimlerde özellikle figür ve yüz uygulamalarında, uygur resim sanatında sıkça karşımıza çıkan çekik badem göz, küçük ağız, küçük burun, hafif şişkin yanaklar ile ay yüzlü olarak tabir edilen örgülü saçlı “Uygur tipi”, “Uygur insanı” olarak nitelendirilen Uygur resim üslubunun oluşturulduğu gözlenmektedir. Bu üslubun oluşmasıyla da Hint ve Çin etkisinin tesirlerinin iyice azaldığı, Osmanlı dönemi başlangıç minyatürlerinde de takip edilebilmektedir. Başlangıcından Osmanlı dönemine kadar gerek Büyük Selçuklu ve gerekse Anadolu Selçuklu döneminde de el yazması kitaplardaki resimler, bilime hizmet için yapılmış ve bu üslup özelliği Osmanlılar dönemine kadar devam etmiştir.

Osmanlı erken döneminde; minyatür sanatı saraya bağlı olarak gelişmiş ve saray nakkaşhanelerinde en güzel örneklerini vermiştir. Erken dönem minyatürlerinde kendi içerisinde bir üslup birliğinden söz etmek mümkündür. Bu minyatürdeki resimler tek tek işlenmiş, yüzdeki ifadeler, mimikler, çizgi ve sakallar da dahil olmak üzere en ince ayrıntısına kadar tüm detaylar belirtilmiştir. Doğa gerçekçi bir yaklaşımla ele alınarak, doğadaki en ufak ayrıntılar da resmedilmiştir. Ayrıca özellikle saray hayatını aktaran resimlerde, hiyerarşinin de varlığından bahsetmek mümkündür. Misal hekim resmedilirken, ilmiye sarığı ve duruşu üzerine dikkat çeken nakkaş, hiyerarşi kuralına sadık kalarak resimlendirilmiştir.

Özellikle erken dönemde, Fatih dönemi minyatürlerine bire bir etki eden üsluplar; başta Anadolu Selçuklu Dönemi olmak üzere, Timurlu Dönemi, Tebriz-Şiraz-Herat Üslubu; Türkmen Devri, Karakoyunlu ve Akkoyunlu Devri üslupları olmuştur. Osmanlıda batıdan gelen Avrupa sanatının da etkileriyle, Rönesans Dönemi resim üslubu ile birlikte, Osmanlı erken dönem minyatür sanatına oldukça farklı bir üslup anlayışı getirmiştir. Avrupa'dan gelen

sanatçıların getirmiş olduğu yenilikçi ve farklı üslupların yanı sıra, İtalyan ressam ve heykeltıraşlar Costanzo'da Ferrara ve Gentile Bellini, dönemin sanat anlayışının oluşmasında da kayda değer etkin bir rol oynamıştır.

Osmanlı geçiş döneminde ise; özellikle Fatih döneminde başlayan portrecilik anlayışı ile minyatür sanatında farklı üslup özelliklerini, beraberinde getirdiğini gözlemlemek mümkündür. Renkler, giysiler ve diğer ayrıntılar artık genel hatları itibarıyla Osmanlı minyatür karakterini açıkça belli etmeye başlamıştır. Bunun yanında geçiş döneminde yapılmış minyatürlerde yer alan bazı mimari dizilimler, pencereden görülen doğa tasvirleri, perspektif kaygısıyla giderek ebatları küçülen ağaç sıraları ve bitki kümelerinde artık batının da yenilikçi etkilerini gözlemlemek mümkün olmuştur. Dolayısıyla bu sayede geçiş döneminde Osmanlı minyatür sanatında, batı ile sentezlenmiş farklı bir üslup birliğinden söz etmek mümkün hale gelmiştir.

Osmanlı Klasik döneminde; minyatür sanatı oldukça ilginç bir gelişme kaydederek yükseliş adeta bir zirve dönemini yaşamıştır. Ancak her ne kadar en yüksek mertebesini yaşamış olsa da bu dönemin Osmanlı minyatür sanatında, herhangi bir üslup birliğinden bahsedilemez. Belki de dönemin en üst seviyeye zirve noktasına ulaşmasında, üslup birliği olmayışının da olumlu yönde bir etkisinin olması da düşünülebilir. Nitekim her hangi bir sanat dalında var olan eserlerde üslup birliğini gözleme, her zaman en iyisinin o eserler olduğu anlamına gelmediği gibi, aslında bizlere klasik dönem Osmanlı minyatür sanatında ki farklı üslupları bünyesinde barındırması ile zirve yapması arasında bağlantı olması açısından, son derece önem arz etmektedir.

Klasik dönem Osmanlı minyatüründe üslup bakımından kendi özgünlüğünü koruyarak, tüm yabancı etkileşimlerden uzak ve arındırılmış olarak karşımıza çıkmaktadır.

Filiz Çağman'ın görüşüne göre "*Bu dönem Türk minyatürü, diğer İslam minyatürlerinden oldukça farklılıklar gösterir. Bunlar konu ve üslup olarak iki ana grupta toplanmıştır. Resimlendirilen eserler arasında kudretli ve disiplinli imparatorluk ordusunun zaferlerini, padişahın adaletini, çeşitli sos yal faaliyetlerini, padişahın avlanmadaki hünerlerini, o yıllar için önemli bazı olayları konu alan Şahname türü eserler başta geliyordu. Şahnamelerden başka önemli seferleri konu alan tarihsel yazmalarla da tüm olaylar, resimlerle belgelendiriliyordu. Klasik dönem nakkaşları yeni olan bu tür konuları kendilerine özgü gerçekçi bir görüşle ele aldılar. Bu tür konulara ve resimlere biçimsel açıdan diğer İslam minyatürlerinde rastlanmaz. Osmanlı resminde doğa, olay kahramanlarını kavrayan basit bir formdan ibarettir. Genellikle bir iki tepe veya dümdüz bir ovalar halinde uzanır. Bazen bir kaç ağaç renklendirilir ve göz alıcı parlak renklerden kaçınılır. Renk tonlamasına fazla yer verilmez (Tanındı,1996,s.188).*

Osmanlı son dönem minyatüründe; yine batının etkisiyle harmanlanmış bir Osmanlı minyatür üslubu, fazlasıyla heterojen bir biçimde görülmeye başlamıştır. Sonuç olarak 17. Ve 18. Yüzyıllara tarihlenen geç dönem Osmanlı minyatüründe, klasik dönem uygulamalarının etkisiyle biçimlendirilen bazı yeni denemeler göze çarpar. Ancak 18. Yüzyılın birinci yarısından itibaren Osmanlı sanatına batı etkilerinin de girdiği özellikle süslemede, Barok, Rokoko gibi batı kökenli üslupların da ön plana çıkmasıyla, sanatın pek çok alanında olduğu gibi minyatür sanatında da Osmanlı klasik üslubun, büyük oranda silinmesi kaçınılmaz olmuştur.

Osmanlı dönemi minyatür sanatında üslup özellikleri bakımından, başlangıcından günümüze kadar gelene dek pek çok büyük değişimler geçirmiş, kimi zaman özgün ve geleneksel üslubu korumayı başarmışsa da zaman zaman, dönemler arasında üslup etkileşiminin de olduğu dönemin eserlerinden anlaşılmaktadır. Bu zaman diliminde yine minyatür sanatı kendi içerisinde her dönemde en güzel en muazzam örneklerini vermeye devam etmiştir. Günümüzde

ise minyatür sanatı artık kitap sanatı olmaktan ziyade, teşhir sanatı olarak plastik sanatlar arasında yer almaya devam etmektedir.

3. SONUÇ

Osmanlı minyatür sanatını incelediğimizde karşımıza beş evrenin çıktığı görülecektir. Bu evrelerin, yapılan minyatürlerde anatomik olarak Anadolu Selçuklu resim sanatının da izlerini taşıdığını, hatta daha da geçmişe gidilecek olursa Çin ve Türk tipi ve üslubunun da oluştuğu dikkatimizi çekmektedir. Osmanlılar döneminden kalan minyatürler ağırlıklı olarak bilimsel, dinî, askeri ve sosyal içerikli sahnelerin yanı sıra, saray hayatını konu edinerek hükümdarın ve sarayın yaşamını da içermekte olup, dönemleri ve üslupları açısından dinî anlayışın da etkisi altında bir gelişme göstermiştir. Bu etkiler, dönem içerisinde gelişip zenginleşerek kendine has bir Osmanlı üslubunu oluşturmuştur. Örneğin portrecilik geleneği minyatür sanatında ilk defa Fatih Sultan Mehmet döneminde ortaya çıkarak ilerleyen dönemlerde batı resminin de etkileriyle gelişmiştir. Bilhassa oluşturdukları “Türk tipi” farklı bir üslubun da ilk deneyimleri olarak dikkatimizi çekmektedir. Sözü geçen farklı bu üslubun daha sonraki yıllarda İslam ülkelerinde de sevilerek dönem, dönem farklı sanat dallarına da bölgesel olarak etki edebildiğini söylemek mümkündür. İslam ülkelerinde dini inanışları gereği müslümanlar, icra ettikleri minyatür sanatında da yine bir takım dini kuralları da dikkate almayı ihmal etmemiş, yaşadıkları dönem ve toplumun kültürel ve dini örf ve geleneklerine saygı duyarak bu hassasiyetlerini de eserlerine olabilecek en makul biçimde yansıtmaya çalışmışlardır. Osmanlılar her ne kadar batının sanat anlayışından etkilenerek, geçirdikleri değişik üslupların arayışları içine girmiş olsalar da, hiçbir zaman ve hiçbir dönemde, köklerine ait geleneksel üsluplarından da tamamen kopmamış, oluşturdukları sanat içerisinde kendi üsluplarına ait özellikleri de yaşatarak, heterojen bir sanat anlayışı ile de minyatür sanatına apayrı bir yön vermişlerdir.

KAYNAKÇA

And, M.(2002). Osmanlı Tasvir Sanatları I: Minyatür, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

- Ana Britanica, (1993) "Minyatür", Ana Yayıncılık A.Ş., İstanbul.
- Aslanapa, O., (1983) Türk Sanatı, Minyatür Sanatı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Atasoy. N., Çağman, F. (1974), Turkish Miniature Painting, Publication Of The R.C.D. Cultural İnstitute, İstanbul.
- Bağcı, S., -Çağman, F., - Renda, G., - Tanındı,Z., (2006) Osmanlı Resim Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Berkli, Y., (2010), Uygur Resim Sanatının Üslup Özellikleri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Erzurum.
- Binark, İ., (1975) Eski Kitapçılık Sanatımız, Ayyıldız Matbaası A.Ş., Ankara.
- Cumbur, M., (1968) Türk Kitap Sanatlarına Ve Minyatürlerine Genel Bir Bakış, Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, Ankara.
- Çağman, F., (1982) "Anadolu Türk Minyatürü" Görsel Yayınları A.Ş., Ankara.
- Çağman, F., (1996) "Geleneksel Türk Sanatları Tarihi Gelişimi İçinde Osmanlı Sarayı Minyatürleri", Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Çeşmeci, H. (1997)16. Yüzyılın Büyük Ustası Matrakçı Nasuh Türkiyemiz, Akbank Yayınları, Ankara.
- Grube, E. J., (1987) "The Date Of The Venice "Iskendarname" ", İslamic Art Iı, Warsaw.
- İpşiroğlu, M.Ş. , (1973) İslam'da Resim Yasağı ve Sonuçları, T. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Karakaş, M., (1991) Müsbet İlimde Müslüman Alimler,1289, Kültür Bakanlığı Yy.,Ankara.
- Konak, R. (2013). "Osmanlı Minyatür Sanatı'nda Padişah Portreciliğinin İlk Örnekleri Ve Geleneğe Katkıları."
- Majer, H. G., (1995) "Nigari and Sultans Portraits of Paulo Giovio" 9.Milletlerarası Türk sanatları Kongresi Bildiri Özetleri II, İstanbul.
- Meredith,G., Owens, M., (1965) "Sixteenth Century İllustrated Turkish Manuscript At Manchester" Atti Del Secondo Congresso Internazionale Di Arte Turca, Napoli.
- Mülayim,S., (1999) Değişimin Tanıkları, Ortaçağ Türk Sanatında Süsleme ve İkonografi, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Öğütmen, F., (1966) Xıı-Xvıı.Yüzyıllar Arasında Minyatür Sanatından Örnekler, (Topkapı Sarayı, Minyatür Bölümü Rehberi), İstanbul.
- Özel, Traditional Turkish Arts, Miniature Turkish Republic, Ministry Of Culture And Tourism Pprinting: By Apa Ofset.
- TDV İslam Ansiklopedisi, (2005) Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Ünver, A.S., (1946) Ressam Nigari, Hayatı ve Eserleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Ünver, A.S., (1957) Levni, Osmanbey basımevi, İstanbul.

Ünver, S., (1964) İstanbul Rasathanesi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Yerli, M., (2001) “Uygur Türklerinde Sosyo-Kültürel Yapı ve Resim Sanatı”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Van.

Yetkin, S.K., (1963) Türk Resim Sanatının Menşei Hakkında, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Yetkin, S.K., (1984) İslam Ülkelerinde Sanat, İstanbul.

Yurdaydın, H.G., (1976) Nasuhü's-Silahi (Matrakçı) Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

İnternet Kaynakları

(https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Kalila_wa_Dimna_001.jpg)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/sahname>